

Szent László király, Báta alapítója

Életének első éveit lengyel földön töltötte, ahonnan 1048 táján Béla családjával tért haza. 1057-58-ban részt vett I. András fiának, a gyermek Salamonnak a megkoronázásán, amelyhez atyja és bátyja mellett ő is a beleegyezését adta.

A 11. század végén még nem volt egyértelmű a magyar uralkodók esetében az elsőszülött fiú trónöröklési joga, ezért aztán az utódlást gyakran harc döntötte el a lehetséges örökösök között. Így aztán Salamon megkoronázása után kiéleződtek az ellentétek András és Béla között, s a konfliktusban László az apja mellé állt, s emiatt 1060-ban ő is Lengyelországba távozott. Innen lengyel sereggel tértek vissza és az év őszén, a Tiszántúlon Béla legyőzte I. András seregét, aki belehalt sebesüléseibe és az általa alapított Tihanyi apátságban temették el. Székesfehérváron királlyá koronázták I. Bélát.

A források Lászlót legközelebb 1063-ban említik, amikor apjuk, Béla király dömösi halála után testvérei, Géza és Lambert társaságában IV. Henrik és Salamon támadása elől ismét Lengyelországba menekült. 1064 elején újból II. Boleszló sereggel jöttek vissza, s ennek eredményeként Géza és Salamon megosztották az országot, s Géza, László és Lambert a dukátust (hercegséget) kapták. ^[1] A testvérek kezdetben jó viszonyban voltak Salamonnal. Ezt bizonyítja, hogy 1068-ban közös erővel győzték le az erdélyi Doboka megyében levő Kerlés hegyénél a moldvai részek felől támadó úzokat. A csatában a magyar sereg mindhárom vezére kitűnt személyes bátorságával. Ehhez az ütközethez fűződik László párviadala a pogány „kun” vitézzel.

Győr, Szent László hermája

1071-ben a besenyők a nándorfehérvári görög őrség biztatására Zimonynál betörték a Szerémségbe, s nagy zsákmánnyal távoztak. A királyi és a hercegi hadak Szalánkeménél táboroztak, s a besenyő támadás hírére ostrom alá fogták Nándorfehérvár és Szerém várát, melyeket kéthónapos ostrom után elfoglaltak. Ekkor azonban gyökeres fordulat következett be Salamon és Géza viszonyában, mivel nem tudtak a hadizsákmány elosztásában megegyezni. László a bátyja mellé állt.

1072-ben a bizánciak visszafoglalták Nándorfehérvárt. Megtorlásul Salamon és Géza hadai betörték bizánci területre és Nisig hatoltak, ahonnan elhozták Szent Prokop ereklyéjét, melyet a szávaszentdemeteri bazilika monostornak adományoztak. A hercegek szerint azonban a hadjáratot a király a velük való leszámolásra akarta felhasználni. Ennek megakadályozására László nem vett részt a háborúban, csapatait a nyírségi részekben tartotta, készen arra, hogy bosszút álljon, ha Gézával valami történik. Salamon emiatt nem is mert Géza ártalmára lenni, s a két fél 1073-ban fegyverszünetet kötött.

A fegyverszünet idején mindkét fél élénk diplomáciai tevékenységet folytatott. Salamon német seregeket hívott segítségül, László és Lambert hercegek pedig orosz, cseh és lengyel segítség után jártak. Gézának és Lászlónak sikerült VII. Gergely pápa (1073 – 1085) támogatását is megnyernie, akinek a császárral fokozódó ellentétei hamarosan nyílt invazitúraharcba torkolltak.^[1]

1074. február 26-án Kemejnél (Szolnok vármegye) Salamon ugyan legyőzte Géza herceg seregét, de március 14-én, miután László herceg Ottó morva herceg csapataival csatlakozott Géza hadához, Mogyoródnál döntő vereséget szenvedett, és kénytelen volt a nyugati határszélre menekülni. A csata kimenetelében nagy szerepet játszott László katonai talentuma, hadvezéri tehetsége. A cseh-magyar csapatok felállítását és taktikáját László dolgozta ki, és a jól megválasztott hadrend, valamint az ügyes taktika jelentősen hozzájárult a testvérek győzelméhez. Lászlót haditettei rendkívül népszerűvé tették.

Géza királlyá választása után László a dukátus birtokában továbbra is nagy szolgálatokat tett testvéreinek, a királynak. Így még 1074 nyarán ő állította meg Salamon egyik támadását Nyitránál, bár Salamont, akit IV. Henrik német-római császár serege segített, nem sikerült elfognia. Géza rövid uralkodása (1074 – 1077) alatt végig fennmaradt a patthelyzet: Moson és Pozsony Salamon birtokában maradt.

László 1078 körül Rajnai Rudolf sváb herceg és Savoyai Adelheid leányát, Rheinfeldi Adelheidot vette feleségül. László ezzel rossz irányba kötelezte el magát, mert a német-római ellenkirályként fellépő Rudolf már 1080-ban meghalt a csatamezőn.

Gyermekei: Piroska, aki Komnénosz II. János császár felesége lett. Bizáncban *Priszka* néven ismerték. Rajta kívül még két, ismeretlen nevű leánygyermek volt. Egyikük Jaroszláv kijevi herceg felesége lett.

László, a király

1077-ben I. Géza meghalt, és Vácott temették el. A Géza és László táborába tartozó világi és egyházi előkelők az ellenfél, Salamon minden akcióját megelőzve a pápa által is támogatott Lászlót^[1] választották az ország uralkodójává – annak ellenére, hogy I. Géza első házasságából két kiskorú fiút: Kálmán és Álmos herceget hagyott maga után.

Feltételezések szerint kétszer is megkoronázták: először a görög koronával, majd 1081-ben, amikor Salamontól visszakerültek a magyar koronázási jelvények. Legendák szerint elképzelhető az is, hogy egyáltalán nem koronáztatta meg magát, mivel „*égi koronára vágyott*”.

I. László hatalomra jutása után azonnal hozzáfogott a rendteremtéshez. Ennek érdekében 1077 körül adta ki III. törvénykönyvét. A tulajdonviszonyok átalakulása ugyanis a lakosság egy részét szolgáskorba taszította. E réteg tiltakozása a tulajdon semmibevételében nyilvánult meg: bizonytalanságában elemelt mindent, ami mozgatható volt. „*Magyarország főurai megesküdtek, hogy a tolvajt nem kímélik, és el nem rejtik.*” - olvasható a legelső cikkelyben. A törvények több, mint fele a tulajdon védelmével foglalkozott. Minden lopásért kemény megtorlás járt. Akit lopáson tetten értek, felakasztották. Ha közben bemenekült a védelmet nyújtó templomba, megúsza megvakítással, de tízévesnél idősebb gyermekeit eladták rabszolgának. Liba- vagy tyúklopásért kitolták a tolvaj szemét, Gyakori büntetés volt a kéz- vagy orrvágás, a nyelv kitépése. Ha a bíró a bűnöst futni hagyta, mindenét elvesztette, és őt magát is eladták. Ellenben ártatlan ember felakasztása esetén csak az áldozat vérdíját kellett kifizetnie. Ebben a törvénykönyvben szerepel első ízben a nemes (nobilis) kifejezés. A megnevezés azt mutatja, hogy a szabadok társadalmában Szent István óta változások mentek végbe. Az előkelőket vagyoni állapotuk és társadalmi helyzetük tekintetében jelentős különbségek választották el a szabadok tömegeitől. Kiváltságos helyzetüket I. László király törvénye már jogi normává emelte.

1077 után adta ki II. törvénykönyvét, melyben a világi, büntetőjogi rendelkezések mellett korlátozta az ökrök és a lovak kivételét és forgalmát is. Legismertebb rendelkezése, hogy aki egy tyúk értékénél többet lop, azt akasszák fel. Enyhébben ítélik meg a gyilkost, mert csak vagyoneklozás lesz a része. Ebből látszik, hogy tulajdonképpen nagyobb volt a tulajdon értéke, mint az emberi életé - ez utóbbi esetben a vérdíj érvényes. Kétharmadot adnak a megölt ember rokonainak, egyharmadot a gyilkos feleségének és gyermekeinek. A törvény ismeri a kollektív büntetést, a tolvaj 10 évesnél idősebb gyermekeit szolgáskorra vetik. Az egyházi rendű tolvaj büntetése kisebb, mint a világiaké.

I. törvénykönyvét 1092-ben adta ki az elnökletével Szabolcson megtartott zsinaton. Híressé vált részlete: „*akik pogány szokás szerint kutak mentén áldoznak, vagy fákhoz, forrásokhoz és kövekhez ajándékokat visznek, bűnükért egy ökörral fizessenek.*” A magyarországi főpapság és a világi előkelők közreműködésével, a papság és a nép tanúskodása mellett tartott tanácskozás határozatokat hozott, melyekben korlátozták a papok házasságkötését; védték az egyházak vagyonát; rendelkeztek a lerombolt vagy elpusztult templomok újjáépítéséről és felszereléséről; áttelepítéssel megakadályozták a megkeresztelt izraeliták - böszörmények - visszatérését a mohamedán vallásra; megtiltották, hogy a zsidók keresztény feleséget vagy szolgát tartsanak; előírták az egyházi ünnepek, összejövetelek, a böjtök és a templom mellé temetkezés megtartását, a házasságtörők megbüntetését; intézkedtek a külföldről érkező egyházi személyekről; kényszerítették a lakosságot, hogy a templomok közelében telepedjék le; határoztak az apátok és szerzetesek helyzetéről; felléptek a pogány áldozás ellen; szabályozták a tized szedését; tanúk jelenlétéhez köthették az istenítélet megtartását; korlátozták a sátorban való misézést; büntetendővé tették a nemi erőszakot, az erkölcstelen nőket és a boszorkányokat; rendelkeztek a királyi bírásokról.

I. László tehát országglása elején a törvénykezéssel keresztül megszilárdította a trónját, s helyreállította az ország belső rendjét. A nádort a király általános helyettesévé, a királyi és az

udvari pecsét őrzőjévé tette, aki az uralkodó helyett és nevében bíraskodott. Ezzel megkezdődött a magyar bíraskodás szerkezetrendszerének kiépülése.

Mindezek ellenére az azonban bizonyos, hogy I. László uralkodása első éveiben a törvényesen megkoronázott Salamonnal szemben ellenkirálynak tekintendő. A hatalomra jutását követően legfontosabb feladatának ezért a Salamon-kérdés megoldását tekintette. Először tárgyalni kezdett riválisával, majd fegyveresen lépett fel ellene, de így sem tudta felszámolni Salamon uralmát az ország nyugati végein. 1079 telén ugyan Moson várát visszafoglalta Salamontól, de csak 1080-ban sikerült a feszítő kérdést László számára igen kedvezően rendezni. Salamon lemondott a királyságról, s a koronát, ami addig nála volt, átadta Lászlónak. A meghódolásért cserébe Salamon birtokot és jövedelmet kapott, de hatalmat nem. Salamon kényszerű lemondása következtében László megszűnt ellenkirály lenni, s ettől kezdve ő volt az ország egyedüli törvényes uralkodója, s királyként a hatalmon nem osztozott senkivel, hisz országlása alatt nem létezett a korábbi hercegség, a dukátus intézménye.

I. László megkoronázásával kapcsolatban a legvalószínűbb, hogy már 1077-ben a Géza-féle görög diadémmal megkoronázták. Egyrészt az a tény, hogy a görög korona az egyik koronaküldő európai nagyhatalomtól származott, másrészt pedig az, hogy ez a diadém már ténylegesen uralkodó király - I. Géza - fejét díszítette, nagyon is alkalmassá tette arra, hogy az új király számára is a hatalom jelvénye legyen. Ezt igazolja az is, hogy VII. Gergely pápa 1079. március 21-i levelében Lászlót a magyarok királyának nevezi. E cím ebben az időben a pápától csak megkoronázott uralkodónak járt. E nézetet erősíti az is, hogy I. Lászlótól tízféle pénzveret maradt fenn, azaz kétévenként bocsátott ki új pénzt, s ezek mindegyike koronázva ábrázolja, tehát ezek közül kettő legalább 1081 előttre datálható. S nagy az eshetősége annak is, hogy 1081-ben, amikor Salamontól visszakapta a régebbi koronát, azzal is megkoronázták.

Salamon a király ellen 1082-ben összeesküvést szőtt, ezért a király a visegrádi várba záratta, ahonnan 1083-ban szabadult a szentté avatások alkalmából. Salamon ezután a moldavai besenyőkhöz ment, és élükön 1085-ben betört a Felső-Tisza vidékére, de I. László kiűzte az országból.

A XI. századi Magyarország külpolitikai környezetét elsősorban a pápa és a német-római császár közt dúló investitúra háború, az 1054-ben bekövetkezett nagy egyházszakadás és a római katolikus egyházon belüli erkölcsi megújulást hirdető mozgalom térnyerése határozta meg. A pápaság és a császárság váltakozó eredménnyel folyó küzdelme idővel az egész latin kereszténységet állásfoglalásra készítette. Különösen kényes helyzetben találta magát a trónviszályok korát élő Magyarország. A hatalmától megfosztott Salamon támogatást remélve hűbéresküt tett IV. Henriknek. Csakhogy a császárt éppen a pápa elleni harc kötötte le, és hathatós segítségnyújtásra nem tellett az erejéből. Salamon riválisai – előbb Géza, majd László is – szükségképpen VII. Gergelyben keresték trónigényük pártfogóját. Gergely pápa szerint a magyar királyi méltóság Rómából eredt, ezért a pápai hűbér vállalását szabta feltételül, erre azonban sem I. Géza, sem pedig I. László nem volt hajlandó. Az uralmukat veszélyeztető Salamon és annak szövetségese, IV. Henrik ellenében azonban külpolitikájukban mindketten a pápaságot támogatták. I. László ezért támogatta Sváb Rudolf német ellenkirályt, akinek 1078-ban, annak goslari udvarában követei segítséget is ígértek, és kinek Adelheid nevű leányával 1079-ben házasságot kötött. Diplomáciájával igyekezett befolyásolni a német belügyeket és a pápa utódlását is. 1087-ben követei megjelentek a IV. Henrik ellen összehívott speyeri birodalmi gyűlésen, ahol VII. Gergely utódjául III. Viktor pápát támogatták a IV. Henrik állította III. Kelemen ellenpápával szemben.

I. László 1083-ban szentté avattatta az államalapító István királyt, valamint annak fiát, Imre herceget, Gellért püspököt és két zobori remetét, Andrást és Benedeket. Eljárása erősítette külpolitikai koncepcióját, miszerint Magyarországot önálló szentjei révén méltó hely illeti meg a keresztény államok közösségében.

Annak ellenére, hogy a német-római császárral szemben a pápákat támogatta, I. László számos egyházi kérdésben VII. Gergely pápa reformtörekvéseivel ellenkező intézkedéseket hozott. Pápai engedély nélkül Szlavóniában Zágráb székhellyel püspökséget alapított, a bihari püspökség székhelyét áthelyezte Váradra. A kalocsai érsekség központját Bácsban állította fel. Ezek a rendelkezések éles ellentétben álltak azzal a gregoriánus felfogással, amely az egyház szabadsága jelszavával a világi hatalmat távol kívánta tartani az egyházi ügyek irányításától. A király ezen egyházszerkezeti lépéseinek célja az volt, hogy egyrészt háttérbe szorítsa az országa déli részén honos görög (ortodox) egyházat, másrészt a római rítusú egyház befolyását kiterjessze a magyar határokon túlra is, mindenekelőtt az Észak-Balkánon élő keleti angolok földjére, ahol az Angliából elmenekült angol lovagok 1083-ban letelepedtek. S mivel függetlenedni akartak Bizánctól, ezért a magyar királlyal létesítettek szoros egyházi kapcsolatokat. Először magyar földről kértek papokat, majd később a kalocsai érsek szentelte püspökké az angol papokat.

Mindemellett I. László adományaival, új alapításaival és a püspöki szervezet továbbfejlesztésével is gyarapította és erősítette a magyarországi egyházat. Jórészt az ő bőséges adományainak köszönhető a középkori magyar egyház gazdagsága, anyagi jóléte. Az egyházak iránti nagyvonalú bőkezűsége I. László későbbi népszerűségének egyik fő forrása volt a papság körében. A király által létesített egyházak közül a szentjobbfi apátságot a Berettyó folyó vidékén I. István tiszteletére szentelték fel, a szent király jobbkezeinek őrzése céljából. A felszentelésen a királyi család mellett megjelent a pápai követ, *Teuzo* és a franciaországi Saint Gilles monostor vezetője, *Odilo* apát is. Az ő részvételét az magyarázza, hogy a király a somogyvári monostort szervezetileg a francia anyakolostor alá helyezte. A korai magyar-francia szellemi kapcsolatok egyik szilárd támpontja lett hosszabb időre a somogyvári Szent Egyed kolostor, hiszen lakói még a XIII. század elején is csak franciák lehettek.

Ugyancsak Szent Lászlónak tulajdonítja a középkori hagyomány a báti bencés apátság alapítását is. XII. Benedek pápa 1337. évi bullája a monostorra úgy hivatkozik, mint amelyet Szent László király alapított és számtalan faluval, várral, és birtokkal gazdagított. Alapító leveléről nem szólnak a források, egy kiváltságlevelét azonban, melyet Szent László király 1093-ban állított ki 9 oklevélben 15 helyen említik a középkorban. Eredetije talán a tatárjárás viharában veszett el, de létezett egy hiteles másolata, amelyet Nagy Lajos király 1367. szeptember 15-én írt át. Ez biztosan tartalmazta Nyárad és Szeremle középkori birtokhatárait. Gyórfy György véleménye szerint az alapítás egy királyi udvarház monostor céljára való szentelése révén jött létre.

I. László fent leírt intézkedései azt bizonyítják, hogy nem értett egyet sem VII. Gergely hatalmi törekvéseivel, sem egyházpolitikai elveivel. Szövetkezése a reformpápaság híveivel taktikai okok miatt és nem elvi alapokon jött létre, tehát gyakorlati szükségszerűség következménye volt.

A király miután híret vette, hogy veszedelmes ellensége, Salamon a besenyők egyik balkáni kalandozó hadjáratában életét vesztette, külpolitikájában gyökeres fordulatot hajtott végre. Minthogy Salamontól nem kellett többé tartania, semmi sem indokolta immár, hogy a

legcsekélyebb mértékben is beavatkozzon a pápa és a császár küzdelmébe, ezért fokozatosan elszakadt egykori szövetségeseitől. Ugyanakkor a felszabaduló katonai erőt arra használta fel, hogy új területeket hódítson meg és csatoljon királyságához. Így uralkodása végén nagyszabású és ambiciózus hódításba kezdett.

1091-ben nővérenek, Zvonimir horvát király özvegyének hívására seregeivel bevonult a trónviszálytól dúlt Horvátországba, s elfoglalta a Száva folyótól délre fekvő Szlavóniát. Ettől kezdve lett évszázadokra szólóan a magyar terjeszkedés legfőbb színtere a Balkán. A birtokba vett horvát területek kormányzását unokaöccsére, I. Géza fiára, Álmos hercegre bízta. A magyar királyság fennállása óta ez az első hódítás. II. Orbán pápa sérelmezte László horvátországi beavatkozását és nem ismerte el a magyar hódítás jogosságát, mire a király átpártolt IV. Henrikhez, aki beleegyezett az erőviszonyok ilyenén megváltozásába. A balkáni hadjáratot azonban a Bizánc által felbízott kunok betörése miatt meg kellett szakítani, a hazatérő Lászlónak a Temes folyónál, majd Orsova mellett sikerül a támadókat legyőzni, s a csatában életét vesztette a kunok vezére, Kapolcs is. Ezt követően betört Bizánc területére, és elfoglalta a Morva és a Drina folyók közti földet, Szerém és Belgrád várakkal együtt. Ekkor felvette a Moesia királya címet, amellyel azt is jelezni kívánta, hogy igényt tart a keleti angolok földjére is. Új Anglia fölé azonban végül is nem tudta hatalmát kiterjeszteni: még 1091-ben a keleti angolok behódoltak a bizánci császárnak, aki 1092-ben a magyaroktól visszafoglalta az előző évben elveszített területeket. László királynak azonban a baszileusz biztatására betörő kipsák kunokat sikerült visszavernie. Mivel Vaszilko terebovlji orosz fejedelem segítette a kunokat, I. László még ugyanebben az évben büntető hadjáratot vezetett orosz földre, majd 1094-ben a lengyel belviszályokba is beavatkozott. Judit királynénak, Salamon özvegyének második férjét I. (Herman) Ulászló lengyel fejedelmet segítette, és Krakkóban kikényszerítette a szemben álló felek megbékélését. Élete utolsó hónapjaiban pedig arra készült, hogy a Szentföldre megy, melynek felszabadítására érdeklődését 1093-ban IV. Vilmos toulouse-i gróf keltette fel, aki útban a Szentföldre Bodrog várában felkereste. Az időközben kitört cseh trónviszály azonban itthon marasztalta, s arra készítette, hogy rokona és egykori szövetségese, a cseh Ottó herceg fiának, Konrád brünni morva hercegnek nyújtson katonai segítséget II. Břetisláv cseh fejedelem ellen. E hadjáratban betegedett meg és 1095. július 29-én a cseh-magyar határ közelében érte a halál.

A források szerint László erőskezű, hatalmas termetű férfi volt, aki „a többi ember közül vállal kimagaslott”. Nagy testi erejét még ötven éves kora körül is megőrizte. A harcban való jártassága, a csatákban mutatott személyes bátorsága következtében a középkorban fokozatosan vált nagyon népszerűvé. A kiváló katonai erények mellett Hartvik püspök már Könyves Kálmán idején elismerően írt László erkölcsösségéről, erényességéről és mély vallásosságáról.

A középkori László-kultusz kibontakozásához a döntő lökést III. Béla adta meg, aki 1192 júniusában pápai jóváhagyással szentté avatta I. Lászlót. Ennek nyomán a kialakuló magyar lovagi kultúra és életmód őt tekintette példaképének. Károly Róbert és I. Lajos hódoló tisztelettel adóztak a lovagkirály emlékének. Nagy Lajos aranyforintja hátoldalára László képét verette, s ez a XV. század végéig kötelező hagyomány maradt a királyi pénzeknél. I. Lajos leányának, Mária királynőnek idejében László mellképe a felségpecséten az igazságos uralkodó szimbólumaként szerepelt. Luxemburgi Zsigmond király azért látogatott el Váradra, hogy megtekintse László sírját és ereklyéjét, majd kívánságának megfelelően halála után László mellé temették el. Ugyanis I. Lászlót előbb Somogyvárott temették el, később azonban - 1113 után - a holttestét átvitték Nagyváradra, s ott helyezték örök nyugalomra. Váradi sírja csodatevő zarándokhellyé lett. A XV. század elejéig a váradi székesegyházban őrizték kürtje

és csatabárdja mellett fejereklyetartó mellszobrát (hermáját), amelyre peres ítéletek résztvevői és főúri összeesküvők tettek esküt. Az eredeti herma a XV. század elején megsemmisült, helyette újat készítettek, amelyet ma Győrben őriznek.

A népét győzelemre segítő László kultusza tovább élt a későbbi korokban is. A nehéz háborús időkben a nép László királytól várt és remélt segedelmet; a magyar katonák László nevét kiáltozva rohantak a törökökre. Testi és lelki képességei miatt a katolikus egyház csodatévő harcos szentet is tisztel benne amellet, hogy személyében a magyar történelem sikeres országépítő uralkodójára tekintünk, aki kemény kézzel szilárdította meg a legyengült államot, másrészt pedig a német terjeszkedéstől, a pápai hűbértől és a keleti nomád népek pusztításaitól egyaránt megvédte országát és biztosította a független magyar állami létet. Minden időkre prototípusává vált az erényekben dús és a tetteiben évszázadokra előre cselekedni tudó országvezetőnek.